

Світлана Луцїй

АРХІВ ЮРІЯ ЛАВРІНЕНКА

Розпочавши творчу діяльність на терені української культури в бурхливу добу українського Ренесансу в 1920-х роках, відомий український літературознавець Юрій Андріанович Лавріненко (Дивнич) розділив трагічну долю свого покоління. Між 1934–1939 рр. був декілька разів заарештований і звинувачений у контрреволюційній діяльності. У 1939 р. після звільнення відбував заслання з позбавленням громадянських прав у Татарії. Під час війни опинився на чужині – в Австрії. У 1950 р. разом із сім'єю переїхав до США. Юрій Лавріненко був ініціатором і постійним членом МУРу, з 1954 р. – організації українських письменників “Слово”. За кордоном вийшли відомі його праці “На іспиті великої революції” (1948), “Соціалізм і українська революція” (1949), “Американське малоросійство” (1951), “Розстріляне відродження”^{*} (1959), “На шляхах синтези кларнетизму” (1970), “Зруб і парости” (1971), “Павло Тичина і його поема “Сковорода” на тлі епохи” (1980), “Чорна пурга та інші спомини” (1985) тощо.

У 1997 р. Інститут літератури ім. Т.Шевченка НАН України в особі завідувача відділу рукописних фондів і текстології С.А.Гальченка прийняв на зберігання від С.Д.Павличко архів ВАПЛІТЕ. Серед цих документів (фонд ВАПЛІТЕ налічує 37 одиниць зберігання) містяться й матеріали Юрія Лавріненка: його лист до Ю.Луцького від 18.01.1978 р. (авторизований машинопис, 1 арк.), вирізки статей “Ідеї художніх творів Миколи Хвильового”, “Два Малахії”, “Скрипник і Хвильовий” із газет “Українські Вісті”, “Український вісник”, “Свобода”.

У фонді Уласа Олексійовича Самчука (фонд №195) зберігаються 16 листів Юрія Андріановича до прозаїка. Листування велося протягом кількох десятиліть. Перший лист датовано 25.11.1948 р., останній – 4.03.1980 р. Як редактор “Українських Вістей” Лавріненко звертався до Самчука з проханням написати цикл нарисів про Канаду, ділився своїми редакторськими планами (щодо публікації в газеті рецензій на твори українських письменників і фрагментів із роману “Ост”), про пошуки коштів для видання солідного українського літературно-наукового журналу. У листах Лавріненко давав Уласу Олексійовичу редакторські поради, розповідав про свою працю над “Літературно-науковим збірником”, обговорював з ним питання про необхідність скликання в США нового з'їзду МУРу тощо. Листи також висвітлюють дискусії між Самчуком і Лавріненком. До свого листа від 9.07.1952 р. Юрій Лавріненко долучає матеріали про МУР, підготовлені для подання до Східно-Європейського фонду.

20 листів Лавріненка у фонді відомого українського поета й перекладача М.Ореста, який перебуває у стані опрацювання, відбивають десятилітнє спілкування обох діячів культури з 29.12.1951 р. по 6.01.1961 р. Із них ми дізнаємося про нелегкий побут і насичене творче життя українських письменників у США. Лавріненко розповідає Орестові про організацію літературних вечорів, про роботу над “Літературно-науковим збірником”, про Об'єднання українських письменників “Слово”, про видавничу роботу УВАН і НТШ. Він спонукає літературного колегу рецензувати найпомітніші українські видання, замовляє декілька літературно-критичних статей.

У січні 2000 р. родина Юрія Лавріненка – дружина Марія Данилівна та донька Лариса (Леся) Юрїївна – передала Сергію Гальченку частину матеріалів із його архіву, з яких було сформовано особовий фонд № 215.

Серед переданих матеріалів значну частину становить листування. Коло адресатів ученого надзвичайно широке (понад 250 адресатів). Це відомі політичні, наукові, театральні діячі, письменники й видавці: Б.Андрієвський (3 листи), І.Багрянний (3 листи), Ю.Бойко (1 лист), І.Борщак (2 листи), О.Буревій (4 листи), Ф.Бойко (1 лист), Ф.Великохатько (1 лист), В.Винниченко (1 лист), М.Воскобійник (2 листи), В.Гайдарівський (3 листи), Й.Гірняк (10 листів і 1 листівка), Є.Гловінський (6 листів і поштова картка), С.Гординський (1 лист), Я.Гніздовський (1 лист і 2 поштові картки), Д.Гуменна (33 листи та 9 поштових карток), С.Домазар (37 листів і 1 поштова картка), І.Евентуальний (2 листи), О.Ізарський (5 листів і 1 листівка), І.Качуровський (4 листи), Д.Кислиця (9 листів), І.Костецький (2 листи), Г.Костюк (16 листів та 14 поштових карток),

^{*} Нещодавно “Антологія” була перевидана й в Україні. Див.: *Лавріненко Ю.А. Розстріляне відродження: Антологія 1917–1933: поезія-проза-драма-есеї* / Підгот. тексту, фахове ред.; передмова М.К.Наєнка. – К.: Просвіта, 2001; *Розстріляне відродження. Антологія 1917–1933: Поезія-проза-драма-есеї* (Ю.Лавріненко / Упоряд., передм., післямова). – К.: Смолоскип, 2002.

І.Кошелівець (32 листи і 2 поштові картки), В.Кубійович (3 листи і листівка), Л.Лиман (4 листи), Ю.Луцький (6 листів та 5 поштових карток), Р.Маланчук (28 листів і 1 листівка), Л.Полтава (6 листів), Г.Наконечна (10 листів і 1 поштова картка), О.Оглоблин (4 листи та 2 поштові картки), А.Орел (13 листів та 25 поштових карток), Т.Осьмачка (лист і записка), М.Рудницька (2 листи), У.Самчук (4 листи), Яр Славутич (1 лист), Д.Соловей (2 листи та поштова картка), Ю.Шерех (28 листів та 11 поштових карток), М.Шлемкевич (3 листи), Ганна Черинь (4 листи), О.Чикаленко (1 лист та поштова картка) та ін.

Листування охоплює значний часовий період — з 40-х по 80-ті роки. Про службу та громадську діяльність Ю.Лавріненка розповідають листи до нього різних установ, культурно-освітніх, релігійних, політичних організацій (15 листів і 5 поштових карток).

Листів самого Юрія Лавріненка небагато. Це листи до Володимира Винниченка, В.Божики, Г.Грабовича, Т.Соснового, Ю.Шереха, М.Степаненка, до редакцій газет і журналів. Ці пожовклі аркуші паперу інформують не тільки про життя науковця, а й про творчу діяльність українців за кордоном, літературні дискусії й видавничі справи, політичні суперечки й ідеологічні розходження, театральні вистави та появу нових творчих колективів і літературних організацій, наукові здобутки, підготовку до друку творів таких письменників, як М.Хвильовий, А.Любченко, І.Багряний, Д.Гуменна, У.Самчук, О.Веретенченко (Олекса Розмай), М.Куліш та ін. Із них ми дізнаємося про страшні часи перебування Юрія Андріяновича на засланні в Норильську, про його бурхливу громадську й літературну діяльність в Австрії, життя в США.

На сторінках листів обговорювалися і житейські проблеми, як-от: пошуки країни, куди б можна було переїхати на постійне місце проживання, способи подолати матеріальну скруту, покращити здоров'я; важливі громадсько-культурні питання: про необхідність видавати за кордоном на належному рівні українські газети та журнали, про пошуки спонсорів для публікації художніх творів, про налагодження літературних і культурних зв'язків між українцями, що проживають у різних країнах, про правдиве висвітлення подій 30–40-х років в СРСР, про видання спогадів колишніх в'язнів радянських таборів, про роботу над "Енциклопедією українознавства".

Листи дають цінну інформацію про громадсько-політичні та творчі об'єднання українців-емігрантів, про їхні спроби провести переговори та розпочати співпрацю з іноземними товариствами, розповідають про заснування й діяльність українських вищих навчальних закладів за кордоном, про проведення різних конференцій, з'їздів (студентів, науковців, політв'язнів, письменників) тощо.

У листах ідеться також про заснування і видавничу діяльність МУРу, його членів, про скликання з'їздів МУРу, про наміри українських письменників і літературознавців видати об'єктивну й повну історію української літератури. Листи інформують про стан справ та діяльність таких газет і журналів, як "Керма", "Жіночий світ", "Літаври", "Наш вік", "Наша мова", "Нові дні", "Орлик", "Проблеми", "Свобода", "Соборна Україна", "Сучасна Україна", "Україна і світ", "Українська думка", "Українська трибуна", "Українські Вісті".

Окреме місце у фонді Юрія Лавріненка належить родинному листуванню. Воно складається з 12 листів та 9 поштових карток Юрія Андріяновича, написаних до дітей і дружини протягом шести років (з 27.01.1946 р. по 3.09.1952 рр.). Поруділі автографи простим олівцем розповідають нам про люблячого батька та уважного й дбайливого чоловіка, котрого цікавлять найдрібніші подробиці із життя своєї родини. 9 листів та 2 поштові картки (теж автографи) від Марії Данилівни, доньки Лесі (Лариси) та сина Миколи, а також дитячі малюнки — це ціла історія теплих і зворушливих взаємин у сім'ї Лавріненків.

Епістолярій дітей Юрія Лавріненка представлений лише кількома листами. Це листи Сергія Домазара до Лесі (Лариси) та Миколи від 22.11.1951 року та лист пані Марії (б.д.)

У фонді містяться більше 20 листів третіх осіб, збережені Юрієм Лавріненком: лист О.Балинського до В.Мудрого, І.Сем'янчукова, лист Ф.Бойка до Докії Гуменної, В.Гришка до Й.Гірняка, листи Д.Гуменної до Й.Гірняка та Марії Лавріненко, Є.Мищенко до Д.Гуменної, С.Домазара до Й.Гірняка й І.Кошелівця, Л.Дражевської до В.Кубрика, І.Лисяка-Рудницького до І.Кошелівця, Р.Маланчука до Г.Костюка, Є.Наконечного до Й.Гірняка й О.Добровольської, В.Шаяна до Й.Гірняка тощо.

Дуже цінною складовою частиною фонду є, на жаль, неповні автобіографії (українською й англійською мовами) Ю.Лавріненка та його відповіді на запитання анкет різних установ і редакцій, а також перелік статей і монографій, зроблених ним самим. Ці документи допоможуть сучасним дослідникам з'ясувати нові факти життєвої й творчої біографії відомого

літературознавця, стануть ключем до прочитання й датування багатьох листів із архіву Юрія Андріяновича, а також дадуть змогу виправити помилки й неточності, допущені у статтях підручників, довідників і словників, присвячених згадуваній постаті. Крім автобіографії, увагу дослідників, безперечно, привернуть тексти радіопередач, які Лавріненко підписував псевдонімом Юрій Гайдар. Це переважно розмови про важливі соціально — політичні та культурно-історичні події в Україні, що відбулися протягом кількох століть, та про відомих українських діячів минулих часів і сьогодення.

Громадсько-культурну діяльність публіциста й дослідника літератури відбивають запрошення на з'їзди і творчі вечори та статті, опубліковані в газетах (“Українські Вісті”, “Наш клич”, “Український Прометей”, “Наш вік”, “Свобода”, “Українське слово”, “Українська трибуна”) та часописах (зокрема, “New Times”, “Листи до приятелів”) протягом 1947—1967 рр. Велику цінність мають автографи статей Лавріненка та машинописи з авторськими правками, як-от: “Збройний спротив Україні большевицькій окупації між двома світовими війнами”, “Незвичайна поява “Мойсея”. Рефлексії з прем'єри поеми Івана Франка в УТА 20 травня”, “Диявол, що перед смертю вхопився за хреста”, “Динаміка національних складників СРСР і національна політика Кремля”, “Майстер — життєлюб...”, “Листок з минулого, що впав у сучасність”, “З приводу праці Ю.Шереха” та ін.

Не менш цікавими для дослідників спадщини Лавріненка є творчі нотатки, записи, підготовчі матеріали до статей і монографій. Вони частково розкривають творчу лабораторію науковця, засвідчують його наполегливу роботу зі словом. Серед нотаток хотілося виокремити нотатки на тему: “Три стадії шевченкознавства”.

Родина Лавріненка передала у відділ рукописних фондів і текстології переплетений машинописний примірник книги “Розстріляне відродження” з нечисленними авторськими правками і фотокопію кількох аркушів паспорта Юрія Андріяновича та довідки про звільнення із заслання (16.05.1939 р.; 9.06.1939 р.), кілька саморобних брошур: “Американське малоросійство”, “Біля джерел”, “Культурний епігонізм і 1917-ий рік”.

Окрему одиницю у фонді Лавріненка становлять матеріали про Норильськ, де він відбував строк покарання. Це вирізки статей, вміщених у радянських та еміграційних газетах і журналах протягом 1945—1957 рр. із записами й коментарями на полях, зробленими Юрієм Андріяновичем. Великий інтерес становлять рецензії іноземних та українських авторів на книгу Лавріненка “Ukrainian Communism and Soviet Russian Policy Toward the Ukraine”.

У фонді є також статті й рецензії інших авторів (Г.Костюка, І.Кошелівця, С.Домазара, В.Косаренка-Косаревица, І.Костецького, І.Качуровського), автографи віршів О.Неприцького-Грановського, датовані вереснем 1940 — березнем 1950 рр., історико-мемуарний нарис І.Дубинця “Горить Медвин”, дуже багато вирізок статей із газет “Гомін України”, “Наш вік”, “Народна воля”, “Наш клич”, “Новий шлях”, “Свобода”, “Українська літературна газета”, “Український Прометей”, “Українське слово”, “Українська трибуна” тощо.

Інститут літератури ім.Т.Г.Шевченка НАН України висловлює глибоку подяку сім'ї Лавріненків за передані матеріали, котрі дають дослідникам літератури різнобічну інформацію про життя українців-емігрантів, а також знайомлять українську громадськість із глибоким і невтомним вченим, справжнім патріотом своєї батьківщини, який посів гідне місце в історії української культури та літератури — Юрієм Андріяновичем Лавріненком.

